

Somlai Péter

Bírálat

ENGLER ÁGNES

„A CSALÁDPEDAGÓGIA ÚJ KIHÍVÁSA: PARADIGMAVÁLTÁS

A CSALÁDI ÉLETRE NEVELÉS KONCEPCIÓJÁBAN”

című doktori disszertációjáról

Engler Ágnest egy különös **ellentmondás és feszültség** indította disszertációjának megírására. Ez az ellentmondás a családpedagógia sajátja, annak tartalmait feszíti erősen. Egyfelől megállapítható e diszciplína alacsony presztizse, másfelől feltűnik tartalmainak gazdagsága, diszciplináris sokfélesége, tárgyának zavarbaejtő komplexitása. Mindezt, tehát kutatási területének és érdeklődésének újdonságát többször hangsúlyozza a jelölt. Téziseiben is azt olvashatjuk, hogy „...A családpedagógiának az értekezésben tárgyalt tárgyköre, a családi életre nevelés hazánkban rövid történelmi múltja tekint vissza, de nemzetközi viszonylatban sem nyúlnak messze a gyökerek” (Tézisek)

A disszertáns ezért ír joggal tanulmányának Bevezetőjében a családpedagógia „gyűjtőpont-hiány”-áról, „fókuszvesztés”-éről és arról, hogy még nem alakult ki e terület „adekvát, neveléstudományi alapú paradigmája”.

Kutatásával célja az volt, hogy hozzájáruljon e hiány pótlásához. Úgy látom, hogy sikerült elérnie ezt a célt.

Tanulmányának felépítéséhez és **a disszertációs szerkezet** eldöntéséhez fontos döntéseket hozott Engler Ágnes. E döntések nyomán előbb a családpedagógia tudományterületének általános kérdéseivel foglalkozik, majd empirikus kutatásait és az eredményekből kiolvasható új következtetéseket mutatja be.

Részletesebben vizsgálva a művet, kezdjük a kutatás tárgyát meghatározó fejezettel, aminek címe: „A családpedagógia fókuszában a családi életre nevelés”. A disszertáns helyesen világít rá az alapvető történelmi változásokra, arra, ahogyan a családból fokozatosan kikerültek magánéleti és társadalmi feladatok, illetve szerepek. Egyetértek azzal a megállapításával is, hogy az utóbbi évtizedekben ezen a területen is a globális szempontok jelentek meg. A jelölt részletesen ismerteti itt a családdal, családi élettel kapcsolatos nemzetközi, illetve hazai szervezeteket, folyóiratokat, kutatóhelyeket, a legfontosabb angol és magyar nyelvű kiadványokat. Ezután a családi élet történelmi tendenciáit vizsgálja, majd rátér koncepcionális kérdésekre, aztán pedig a magyarországi köznevelésre és felsőoktatásra, illetve az iskolákon kívüli folyamatokra. Végül az észak-amerikai és magyarországi intézményeket összehasonlítva értékeli a családpedagógia helyzetét.

A következő fejezet címe: „A család mint erőforrás”. Engler kitér a jólét és a jól-lét fogalmi kérdéseire, a társas kapcsolatok alakulására és hatásaira, illetve az egyének pályafutásának és szakmai életútjának családi hátterére. Külön fejezetben tekinti át a szülők bevonását az oktatásba.

Ezután demográfiai kérdésekkel foglalkozó fejezet következik. Előbb a generációs változásokat tárgyalja disszertációjában a jelölt, azután tér rá a párkapcsolatok alakulására. Ezt követi a vándorlások témája, majd nemzetközi áttekintést olvashatunk az idevágó népesedési kérdésekről, a fejezet végén pedig azt az összefüggést tárgyalja röviden a jelölt, ami a népesedési jövőképek és az oktatás között húzódik.

Az 5. fejezet azzal foglalkozik, hogy milyen szerepe van a családi életre nevelésben a felsőoktatásnak. 2005 és 2015 között folytatott ide vonatkozó nagymintás empirikus kutatásokat a jelölt. Fontos tapasztalata lett, hogy mennyire nehéz világos összefüggéseket találni a magánéleti és szakmai tervek között.

Ezt követően leendő diplomások családalapítási terveivel, majd a disszertáció 7. és 8. fejezete felnőtt tanulókkal, terveikkel és magánéleti helyzetükkel foglalkozik. Részletesen és alaposan vizsgálja itt a szerző azokat a felméréseket, amelyekben vezetőként vett részt a Debreceni Regionális

Egyetem, majd a Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ kutatójaként. Ezek a nagymintás adatfelvételek voltak, s Magyarországon elsőként folytatták a téma sok részletének vizsgálatát.

Doktori disszertációjában **két nagyobb empirikus vizsgálatát**, hipotéziseit és eredményeit ismerteti részletesebben Engler Ágnes. Az elsőben (a 2017 tavaszán megvalósított „*Család és karrier*” címűben) olyan egyetemi hallgatókat vizsgáltak, akik mindkét életpálya kiindulópontján állnak, azaz még nem kezdték meg karrierjüket és nem alapítottak családot. Saját jövőjükre vonatkozó terveikről kérdezték tehát őket.

A második vizsgálat címe „*A felnőttek a felsőoktatásban*”. Ez a kutatás 2013-ban, az Észak-alföldi régió három meghatározó felsőoktatási intézményében zajlott: az életpálya későbbi szakaszát kívánta elemezni olyan diákok körében, akik szakmai helyzetüket továbbtanulással próbálták kiegészíteni. A jelöltet az foglalkoztatta, hogy mennyire tudják a fiatalok összehangolni azokat a terveket és tevékenységeket, amik az élettevékenységek három területéhez, a munkához, a magánélethez és a tanuláshoz kapcsolódnak. A disszertáns bizonyítani tudta, hogy a magánéleti perspektívák, jövőtervek erősen függenek össze a családi háttérrel.

Kutatása fontos eredményének tartom, hogy a gyermeket nevelő hallgatók szignifikánsan kedvezőbb eredményeket érnek el s hogy tanulói teljesítményük annál jobb, minél nagyobb a többféle szerepeikből adódó kötelezettség mértéke.

A 8. fejezet a családpedagógiára vonatkozó következtetéseket tartalmaz. A befejező rész után a bőségesen hivatkozott szakirodalom felsorolásával és mellékletekkel zárja munkáját Engler Ágnes.

Megismerve munkáját igazat adhatunk a jelöltnek abban, hogy a családpedagógia kutatásterületét „az induktív, alulról szerveződő fejlődéstörténet során 'rárakódott', kevésbé tudományos nézetektől és módszerektől kellett megtisztítani” (205). Ennek elvégzéséhez érdemleges hozzájárulásnak tekintem a jelölt doktori tanulmányát.

A disszertáns igen sokat olvasott, így azután kivételesen gazdag és imponáló tanulmányának szakirodalmi tárháza. Megjegyzendő azonban, hogy olvasmányainak értelmezésekor **nem eléggé kritikus** Engler. Ezt érzékelni például a házassági kapcsolatokról szóló fejtegetéseiben. Határozottabban kellene megfogalmazni saját álláspontját és szembeállítani azt más koncepcióval vagy koncepciókkal. Üdvözöltem volna saját szempontok kifejtését hazai és nemzetközi családpolitikai tervekkel, nézetekkel,

álláspontokkal és irányzatokkal szemben. Több ilyenre kitér a disszertáns. Mégsem világlik ki művéből, hogy milyen szempontokat tart legfontosabbnak, illetve milyeneket utasít el.

A disszertáció kevésbé foglalkozik azokkal a kérdésekkel, amelyek **a társadalmi egyenlőtlenségek és konfliktusok** folyamataiból fakadnak. Pedig ezekkel szorosan összefügg a családi élet és nevelés. A modern társadalmak számos intézményen keresztül struktúrálják felnőttek és gyerekek létfeltételeit. A szociológia érdeklődése főként ezekre a folyamatokra és eredményeikre irányul. Engler Ágnes jól teszi majd, ha további kutatásaiban fokozottabban veszi figyelembe mindezt.

Fontos tudományos eredményeket állapíthat meg a bíráló, miután elolvasta a disszertációt. A szerző túljutott a „családi életre nevelés” fogyatékos paradigmáján. Túllépett azon az elégtelen koncepción, amely sokáig meghatározta a családi és szakmai szerepek közti dilemmát. Ennek keretében nem lehetett érdemleges vizsgálódásokat folytatani a fiatalok magánéleti valóságáról és vízióiról, illetve „a két terület egymáshoz való viszonyáról”. Azt olvashatjuk Engler tézisei között, hogy „a szerző vizsgálatai ezt az űrt igyekeznek kitölteni”. Újból azt állapíthatom meg, hogy a szerző igyekezete sikeres volt.

Mindezek alapján tanácsolom a Bíráló Bizottságnak,
hogy **javasolja a tudományok doktora cím odaítélését**
Engler Ágnesnek.